

Hazugságmesék

Az én kis kealandom

49. Apám és anyám elindultak, akkor vót szabad itt a határ Tomára a vásárra. Irén má ment, a nővérem velek, engem meg itthon hagytak. Mondja édesanyám, hogy:

– No, Pista, ide figyelj, mink menjünk a vásárra, a csirkéket, libákat meg fogod étetni és itatni! De el ne felejtkezz rula!

– Dehogy felejtkezek!

Hát mikor a Nap még nem telt, mán űk mentek, mer azé messzi van a'. Hm, én is mentem, ettem egy csöppet, oszt le a kovácsműhelybe, má szétszedték azt a műhelyt, ott vót nekünk a fiatalsági találkozó. Eljátszottunk egész nap. Jó, egyszer harangoznak – még a csirkének nem adtam enni!

Ugyi haza! Ott vót a komora, kinyitottam, nagy csomó búzát leszórtam nekik:

– No, egyetek!

No, megint vissza a kovácsműhelybe! Játszódtunk. Hát vótunk vagy tízen. Fel is sorolhatnám, hogy kik, de hát minek. Hát oszt jó délután má a Nap igen hanyatlott lefele, akkor jutott eszembe, hogy még vizet se adtam nekik. Haza! Hát nem messzi van onnan... Hát szegény aprólékok ott sápítóznak, kiabálnak. Megyek: szaladnak jobbra-balra. Eh, ott vót egy dézsa víz az ólajtóba, a sarokba, behántam őket mindet.

– No, igyatok! Fogok én itt veletek?...

Megint le! Mikor a Nap száll le, haza! Jaj, inkább ne néztem vóna meg: mind megfúltak! Nem tudtak kigyünni, ahogy a csirkéket behántam. Igen ám, mán a kocsizörgést is hallottam, meggyüttek a vásárról. Hát szörnyen megijedtem, gondoltam, hogy itt ruha lesz! Ott vót a ház előtt a méhes. Mondom, most tavaszon lett szétszedve. Hát abba vótak olyan köpűk, hogy ha megrakták mézzel a méhek – szalmakas vót az különben –, hát nem bírtam megemelni, csak nehezen. „Eh, mondom, majd beleülök oda!” De mán akkor gyűtt a szekér, hát beugrottam a pitarba – pitarnak hitták, akkor szabadkéményes konyha vót az.

Jaj, anyám nézi, meg apám:

– Hát ez az inas, agyon kell ütni! – azt mondja apám. – Hát ez ilyen, micsinált ez? Mind megfojtotta a csirkéket!

Falas masina vót a pitarba, felette meg a szalonnafüstölő, egy gerenda vót, felhúzódtam oda, nem leltek meg. Akárhon kerestek – hol leltek vóna? Hát este anyám egy csöpp vacsorát csinált, begyűjtotta ja masinát – ne, ilyen szabad falmasina vót, ne –, jaj, engem igen bántott a füst. Hm-hm, ahogy ott izegtem-forogtam, lestem. Jaj, jaj! Hogy én megijedtem! De még apámék is. A nagy riadalomba kiugrottam, be a méheskertbe – mer annak hívjuk mai napig is. Be a nagy köpűbe beültem – nem vót abba méh. Vót benne két fa, ami a sonkolókat megfogta. Hogy le ne szakadjak, megfogtam, oszt a felső kijárástól az orromat kitettem, oszt jó vót a levegő. Hát

telt-múlt az idő. Nem mertem bemenni. Nem én! Mondom: majd megszok ott a szalmaköpűbe, úgyse lesz hideg, mer hát még akkor hol vót a hideg.

Egyszer zsinatot hallok! Hát Isten áldja meg, hát mi ez a zsinat? Amint hallgatózok, hát gyün vagy három-négy ember is. Leterítenek lepedőket, korcosokat, elkezdik emelgetni a köpűket – hát azér vót méh. Hát az enyém vót a legnehezebb, amibe én vótam. Megfogtak, beletettek egybe. űk is vettek egyet, fel a vállukra – hát négyen vótak, úgy emlékszek rá. Indíts ki a faluból! Hát mentünk ki a Veres-hegynek, hát ismerős vótam arra, ki a Kis-Pilis, Nagy-Pilis... Hm, mondom: hát hova visznek, űristenem? Nem mertem szólni. Kigyugom a kezem: jól megcsipkedem a nyakát, aki vitt. Micsoda? Azt mondja az ember:

– Ide figyelj, komám – azt mondja; mán nem nekem, hanem aki utánam gyűtt –, ne csípdesd az én nyakam!

– Dehogy csípem – azt mondja –, mán engem is összemart a méh!

– Hűj – azt mondja –, akkor ebbe igen nagyok lehetnek, mer igen nagyot csípnek!

No, jól van, kiértünk a Nagy-Pilisre – mai napig is ott van az, hát nem ház, ölkának lehet nevezni, köbül van. Jaj, ég a tűz, a többi emberek ott vannak, sűtik nyárson a húst.

– No, meggyűttetek? – azt mondja az egyik.

Én a lyukon lestem, ne.

– Meg – azt mondja.

– Van méz?

– Van bizony! – azt mondja.

Azt mondja, aki engem vitt:

– Az enyém igen nehéz! Már össze is csípdesett!

– Na, tedd le!

Hát oszt letettek a fődre. Jaj, Jóisten, mi lesz itt? Hogy kéne innen meglógni? Az emberek megsűtték ott nyárson a jó husikát, jóllaktak.

– Na, most kóstoljuk az édességet!

Hát az enyémhe' nyűlnak, az én köpűmhöz – hát abba hol vót édesség! Vót nekem keserűség! Nézik: hát ebbe nem méh van, hanem egy kölyök, inas.

– Hát te hogy kerültél ide?

– Hát – mondom – mer elhoztak.

Hm, hm...

– Hah, egyel te is!

Adtak nekem is húst, osztan jól fejbeverték néha, de csak viccből. Jóllaktak, hoztak egy csöpp forróvizet, forrásvizet, mer ott vót nem messze az Égervőgy-torok meg az Oriás-kút. Az egyik innen hozott, a másik onnan. Danoltak. Vót nekik boruk is, azt is ittak. Nekem nem adtak. Azt mondja oszt a – hát az lehetett biztos a vezérek:

– No, ide figyelj – azt mondja –, mink tovább menjünk. Az inást itt hagyjuk. Hát ne öljük meg – azt mondja –, hát mért bántanánk szegént! De hogy el ne tudjon árulni bennünket, fenekeljük be ebbe a kis hordóba!

Abba vót a bor, amit megittak. Fölé az abroncs, fel a fenek, beüttek. Otthagytak. Elmentek. Bementek Rákó fele, ki tudja, hova, nem láttam. Hát én meg ott maradtam. „No, Jóisten, most mi lesz velem? Befenekelt hordóból kigyünni nem lehet. Hát erre még a madár is ritkán jár! Ki fog engem meglelni?” Ahogy ott építózok, ropogást hallok. Csámcsogást, ez-az, amaz. Kilesek a lyukon, hát mit látok, mit nem, mint: egy pár farkas gyűtt a csontra. Még akkor vótak farkasok! Itt is! Oszt ott csámcsognak, rágják. Hm, na mondom: „engem úgyse tudtok bántani”.

Hát egyszer hogy-hogynem, az egyik farkasnak, szukafarkasnak, mi jutott eszébe. Pisálhatnékja vót. A hordólyukon akart bepisálni. Csak a farka nem tudott sehogy se odahelyezkedni. Annyira, hát elég nagy lyuk vót a hordó száján, hogy a farkát bedugta, egyszer permeteznek. „Hú, Pista!” Nézek, nem látok semmit. Tapogatózok: a farka benn vót. Megkapom a farkát, megrántom! Jaj, szegény farkas: hogy hogy megijedhetett szegény, azt nem tudom, de a hordóból repült is velem! Meg tudnám mutatni. Be a Nagy-ódalnak. Megindult velem a farkas a hordóval. Hát osztán hogy ő meddig vót a hordó tetején, vagy a hordó meddig vót ő rajta, azt nem tudom, de engem is úgy összetörtek, hogy még! De annyi erőm vót, hogy a farkát nem engedtem el. Hát a Nagy-Pilisről le a Nagy-ódalba, ott ahol a meszet égettük, odáig; hát mán mikor begurult a hordó, hát jójj, mily gyorsan ment a! Egy nagy zuhanás, Pista elalélt.

Hát mikor ébredek fel, feltápázkodok, látom, hogy ki van virradva. A hordó összeomolva, a farkasnak hír-hamva sincs. „Hm, mondom, ezt összetörte a hordó biztos!” Hát bizony össze. Hát ismerős vótam arra, hát gyerekkoromtól a klastromot jártam, mer az alsó bitkóffal lementem oszt a Nagy-ódal aljának, ott a Nagy Andris-félébe jó kút vót, jót ittam, csöppet helyrejttem. Mán a Nap felgyűtt, be a mosótónak, oszt hazaballagtam.

– Jaj – azt mondja anyám –, hát meggyűtt Pista! – azt mondja apámnak.

– Meg – mondom.

De a fejemre alig tudtak ráismerni. Hát ugye a hordóba összetörődött. Hát oszt így megszabadultam ettől a különleges kalandtól.

[Ésik István felesége: Még el se hiszem neked!]

[A gyűjtő: De Pista bácsi, ez milyen mese? Nem olyan, mint a többi!]
Nem.

[A gyűjtő: Ez egészen másmilyen...]

Hát mondom, hogy velem történt! Hehehe.

A különös utazás

50. Hehej, az öreg Kovács, aki itt lakott! Mondom, ő ha beszélt, dobantott mindig egyet a lábával! Mentek Jugóba, azt mondja, vitték őket. Hát azt mondja, igen ráz a vonat, zsötyög. Hát mán kinézek, azt mondja, hogy mi az? Hát mán

nem a vasúton ment, azt mondja, a vonat, hanem ittén. Én is mindjárt el, azt mondja, a mozdonyvezetőt fejem csápom jó:

– Hát nem látod – azt mondja –, hogy nem a sínen megy a vonat?

Fogta a kormányt, rácsavarta, oszt mentünk tovább. Hát a Hány János semmi se vót őmellette, olyanokat mondott!

A sebezhetetlen katona

51. Azt mondja [egy Boros Pál nevű régi öregember], hogy kint vót az első világháborúkor. Az oroszokkal. Hát úgy gyűtt rá az orosz, azt mondja, mint a hangya. Ez Vilmosnak vót a nagypapa. Mer itt beszélte [a pincénél]. De ő is olyan lódít Jani vót. Hát azt mondja: vágtam, szúrtam, a köppen rajtam mán oly vót, mint a rosta, azt mondja, hogy összelövdöztek, azt mondja. Amikor megrázódtam, akkor egy nagy csomó ólom vót ottan.

Párviadal a törökekel

52. Gyün egy török, azt mondja, mán avval összedültünk. Fogjuk egymást, birkózzunk, ne bírunk egymással. Jó derék ember vót. Na, török, az anyád kurva istenit, mer kibaszok én veled, azt mondja. Odatoltam a sír szélihez, ahogy birkóztunk, adok neked lábast. Megcsavarintom, úgy a sírra hajintottam, hogy – gadnárfának híják, amit úgy ugye ráraznak a koporsóra –, beszakadt alatta. Ott maradt a török, azt mondja.

A szarvasból nőtt cseresnyefa

53. Szerettem igen vadászni, azt mondja. Mer ő kerülő is vót. Hát akkor télen-nyáron erdőkerülők vótak. Oszt azt mondja: ott ülök, ott ülök, azt mondja, jön egy nagy marha szarvasbika. Fogom a... flóberpuskának mondta. Odahúzk nekik: csak rám néz, azt mondja. Hát nem vót több golyóm, azt mondja, mer akkor csőrül töltötték, hát a cseresnyefa alatt ülök, azt mondja, így érik a cseresnye, ne. Szedek egy marékka, berakom, azt mondja, ólom helyett. Püff, odahúzk a szarvasnak, azt mondja, homlokba. Micsoda?! Egyet ugrott, elment. Osztán jártam az erdő – mert ténleg ő az vót, kerülő. Hát egy pár év múlva, azt mondja, ülök. Megint lesek a puskával. Azt mondja: jóember, hát az anyja jó mindenit, egy cseresnyefa közeleg hozzám! Nézem, nézem, hát most cseresnyefát lőjek? Hát mi vót, mi nem, mint egy nagy szarvas. Akinek a fejébe lőttem a cseresnyemagot, kikelt, oszt évek múlva már nagy fa lett!... De az mondott olyanokat...

Formulamesék

Csalí mese I.

54. No, most egy rövidet mondok. Akkor kondás vót itt a faluba. Hát csordás. Abba az időbe jókor hajtották ugye, kihajtották a csordát, úgy ment a disznó, mer disznópásztor vót. De mink gyerekek mán felkeltünk, kiültünk a kapuba, és vártuk Pali bácsit. Mer Boros Palinak hítták. Hát várjuk-várjuk, gyütt: tű-tű, ilyen kürtje vót; meg-megfújja. Odaszóltunk neki:

– Mit álmódott, Pali bácsi?

– Megmondom, édes fiam. Egy nagyon furcsát. Te az éccaka kisnyúlnak változtál. Olyan szép kis pofád vót – azt mondja –, hogy érdemes lett vóna megfőzni, de nem lehetett. Ennekem meg – azt mondja – egy nagy káposztatorzsa a seggembe nyótt. Te meg odajöttel, oszt szépen kirágtad.

Mink ezen annyit nevtünk!

Csalí mese II.

55. Az unokáim azok szeretik. Mikor elgyűnnek Edelénybül:

– Papó, mondjad mán! – azt mondják.

– Há olyan kisebbet – mondom, oszt mondok nekik olyan csalisokat.

Olyan például, hogy: elment a kisjány a kisfiúval világgá. Folyt a víz egy nagy patakba, nem tudtak átmenni rajta.

– No, micsináljunk?

Azt mondja a kislány. Hát azt mondja:

– Várjuk meg – azt mondja –, Petikém – azt mondja –, hadd folyjon le a víz!

Majd ha a víz lefolyik, továbbmenjünk.

Hát mondom: majd akkor meglátjátok a mesém végét, hogy ha a víz lefolyik;

Piroska meg Petike tovább mennek, én is a mesémet tovább mondom.

Akkor gyün máskor az unokám. Mondja, hogy:

– No, apó, mán lefolyt a víz?

– Haha – mondom –, még nem.

Exemplumok

A törpék kincse

56. Egyszer vót, hol nem vót, igen jó két barát. Az egyiket Aranművesnek hítták, a másikat Szabónak. Nem aranműves vót ő, csak a neve vót az. Hát ez az Aranműves áldott jó gyerek vót, csak púpos vót. A mellyén vót egy nagy púp. De ők olyan jó barátok vótak, hogy avval nem vót rokon semmi. Együtt járták a világot, együtt keltek, együtt feküdtek. Hát egy nyári éccaka lefeküdtek egy nagy rudas szénára, vagyis kis boglya szénára, oszt ott aludtak. Feljött a Hold, és lefeküdtek. Ahogy felgyün a Hold, nézik a Holdat, gyönyörűen látták a dombélról ahogy bukkan fel. Mikor teljesen felbukkan, mit látnak, mit nem, mint egy csomó törpe ott táncol körbe a Hold körül. Azt mondja ja Aranműves:

– Hallod-e, Szabókám, gyerünk, nézzük má meg őket – azt mondja –, hogy mi ott – azt mondja –, mik ezek?

Fölkeltek, hát úgy a vándor ráér. Elmentek. Hát egy csomó törpe ott táncolt. Mikor meglássák őket, kettő kiugrik, kettő nagy késsel: zipsz-zupsz, mire szólni tudtak vóna, szakállukat, bajuszukat, hajukat kopaszra leborotvtálták. Eltették a kést, oszt nem szóltak ők semmit, kézzel-lábbal mutogatnak. Ott vót egy halom szén:

– Pakoljatok meg!

Hát a szén minék? De hát azt mondja a Szabó meg az Aranműves:

– Adjuk meg a kedvüket!

Megrakták a zsebeket azért. Még a tarisznájukba is tettek. Mikor a Hold jól felhaladt, a törpék eltűntek. Hát ők is visszamentek a boglyácskára, osztán lefeküdtek, elaludtak.

Elaludtak vóna, ha tudtak vóna. De nem tudtak. Úgy görcsölte őket a szén, amit a zsebekbe meg a tarisznájukba tettek, a tarisznájával a fejek elibe, nem tudtak aludni. Ott forognak, vakarják, satöbbi, satöbbi. Úgyhogy kivirradt. Néznek egymásra:

– Hát komám – azt mondja –, neked ki van nyőve hajad, szakállad, bajuszod!

– Hát neked is! – azt mondja.

Kapargassák, nézik: ténleg. Amit a törpék este leborotvtáltak, kinyótt hajjuk, szakálluk, bajuszuk. Nyúlnak a zsebbe, veszik ki a szentet, hogy mán kihányják, nézik: hát tiszta arany! A szén, amit a zsebbe raktak, mind arany vót. Hőj, azt mondja a Szabó:

– Kedves komám, igen meggazdagodtunk, hár ez óriási kincs!

Hát ugye az arany az érték, nagy pénz. Azt mondja az Aranműves:

– Tudod mit, Szabókám, este várjuk meg, ha ott lesznek, megint elmenjünk!

– Jaj, dehogy menjünk! – azt mondja a Szabó. – Ebből urasan élhessünk mindvégig.

Hát jól van. De még hogy elgyütt az este, az Aranműves, mikor a Hold felgyütt, és a törpék megint megjelentek táncolni, ő elment. Szabó nem ment. Ő lefeküdt a szénába, oszt nézte, mer látta ja holdfénybe, hogy mi van. Hát ugyanaz történt, mint előző este: egy törpe kiugrott egy késsel, az Aranművesnek haját, szakállát, bajuszát leborotválta. Mutogatott kézzel-lábbal, hogy szedje a szenet. No, megpakolt ő oszt akkor, hogy alig bírta elvinni.

– Meggyüttel? – azt mondja neki, az Aranművesnek a Szabó.

– Meg – azt mondja.

– No – azt mondja –, akkor feküdjünk le!

Hőj, törte az Aranművest a görcs, görcsölte a szén. „Nem baj, kibirom!” Hát reggel, mikor virrad, simítja a haját, a fejét: bizon kopasz vót a’, nem nyőtt ki ott a haj. Bajuszát: az se. Szakáll: az se nyőtt ki. Mint mondtam is, hogy elől púpos vót – nézi a púpját: az is ott van. Nézi: hát hátul még oda is került egy nagy púp! Elöl-hátul púpos vót! Nézi a zsebét, a tarisznáját, amit a szenet összeszedett: szén vót az minden.

– Jaj, jój-jój! – ott jajgat, ott jajgat.

A Szabó felébredt a hangra.

– Há mi van, édes komám?

– Jaj, jajl... – elmondja.

Lássa, szegény hogy itt is púpos, amotrúl is, ahol sose vót, ott is. Haja, szakáll, bajusza nem nyőtt ki, szén van. Az Aranműves megy a tegnapi aranhoz: az is szénné vált. Az Aranművesnek megmaradt. Neki arany vót.

– Ne búsulj, édes jó pajtás – azt mondja –, elég e’ nekünk kettőnknek is! Elosztom én veled. Megéljünk belőle.

Ahogy ott sippankodik, a szél egy levelet felkap az egyik púpjára. Nézi a levelet. A’ vót ráírva: „Ne légy kapzsi, Aranműves, mer megfizetel érte!”

A csodálatos erszény

57. Hát egyszer vót, hol nem vót, vót egy kovácmester. Nagyon szorgalmas és jó dógos ember vót. Vót négy gyermeke: két fiú és két lány. Dolgosok vótak, és rendesek, és szorgalmasak. Csak egyszer nagy baj ütött be: a legkisebb, a Ferike beteg lett. Kihivatták az orvost, megvizsgálta, felírta a gyógyszert, mondja a kovácmesternek meg a feleségének:

– Messzi van a város, mert rettentő tél van, de ki kell hozni a gyógyszert, mer – azt mondja – a gyerek élete forog kockán!

Az ember nem szólt semmit, felöltözött, a doktort kifizették, oszt útra kész vót. Hát nem vót olyan vastag ruházata, egy szűrt a nyakába borított:

– Jaj – azt mondja az asszony –, meg fogol fagyni, fiam!

– Ne félj semmit! – azt mondja.

Elindult, fűjt a szél, hideg vót, hordta a havat. „Itt a gyógyszerért menni kell!” Ment, ment. Má nem olyan túl messzi vót a város. Egy híd alatt, ahogy megyen át, hát lássa, hogy ott van valaki. Megyen oda, hát egy öregember vót, rezegett, mint a kocsonya. Köszön neki illedelmesen:

– Mi van, kedves bácsikám? – azt mondja.

– Jaj, édes fiam, megfagyok, megvesz az Isten hidege! Te hova iparkodol?

– Hát megyek a gyerekemnek a gyógyszerér! – mer így és így van.

– Hát – azt mondja – én is mennék a városba, hogy meg ne fagyjak, de nem tudok.

– Itt van a szűröm – azt mondja –, boríjja magára, én még fiatal vagyok, nem fázok, maga meg már öreg! – azt mondja hát.

Jól van, az öreg a nyakába borította ja szűrt, oszt a kovács indulni akart.

– Ide figyelj, fiam – azt mondja –, hálából adok neked egy erszényt – azt mondja. – Nincs ennek nagy tulajdonsága, de a pénzt megőrzi. És más nem leli meg benne a pénzt. Meg még adok egy jó tanácsot: ha ráfűjsz, összeforr!

Evvel az öreg úgy eltűnt onna, mint ha... nem is tudom. Hát a szegényember nem gondolkozott soká, ment. Elérte a várost; de olyan melege vót, hogy egy szálat nem fázott. Elment a patikába, megcsinálták az orvosok, kifizette, még egy pár fillér összekeverült, betette az erszénybe. Evvel megindult hazafelé. Ahogy gyűngyűn, má jól elhagyta a várost, nagy népsokaság van az úton. Hát mi az? Hát az úr vót a feleségével a hintóval. Letört mind a két kereke. Se előre, se hátra.

Hát most ebbe a rossz időbe nem tudtak micsinálni, azt mondta az úr, annyi pénzt ad, amennyit csak haza bír, mer a felesége itt fagy meg. A kovácsnak az öreg jutott eszébe. Aha, odament, azt mondja:

– Majd én megcsinálom!

Hát a többiek kinevették, hogy mit akar ő megcsinálni. Semmi szerszáma nincs. Odament, összeillesztette a tengelyét, úgyhogy az úgy pászolt, mint ha nem is lett vóna eltörve. Ráfűjt: csudák csudája, a tengely összeforrt. Másikat is ugyanazt csinálta: összepásztította, ráfűjt, összeforrt. Hm, ezen még maga a kovácmester is elhümmögött egy kicsit. Na de mondja az úr neki:

– Gyere, fiam – azt mondja –, amit megígértem, vigyel annyi pénzt, amennyit akarsz! Vagy elbírsz.

Felnyitotta az ülés alját: tele vót aranypénzzel. Szegény ember kivette az erszényt, rakta bele, rakta bele, oszt rakta bele, az meg csak nyelte, oszt nem lehetett látni még egy fillért se. Má úgy megrakta, hogy alig bírta megemelni. No, gondolta, hogy ez most má elég lesz. Megköszönte, oszt elindult megint úgye. Az urak is elmentek. Hát a hídnál megint ahogy megyen át, hát megint vótak ott. De már akkor nem az öreg, hanem ilyen útonállók.

– Hehej, itt gyűn – azt mondja – ez az ember, majd hoz ő egy kis pénzt! Vagy ezt, vagy azt.

– Hát nincs énnekem semmim – azt mondja –, ezt pénztárcám! – oszt odahajintotta nekik.

Hát a ruhát nem vették el, mert olyan rossz vót rajta is, meg hát aszongya, akkor megfagy. Nézik a bugyellárisát: bizony nem vót abba semmi. Ő oszt megindult. Püff, hátba vágta az erszénnyel.

– Eh, itt van, nincs benne semmi!

Hazamegy az ember, kirakja a gyógyszert, odadják a gyereknek. De mán akkor a gyereknek semmi baja nem vót, olyan vót, mint a makk, úgy meggyógyult, olyan egészséges lett. Mondja oszt az ember a feleségének, hogy csukják be az ajtót, meg eresszék le a' ablaksötétítőt, gyútsák meg a gyertyát.

– Hát mit akarsz?

– Ne törődj vele!

Megcsinálták. Letette az erszény: csak szedi ki belőle a sok aranypénzt, csak szedi, oszt szedi, mán az asztalon se fért, annnyi gyűtt belőle. Hőj, megörültek oszt neki rögtön. Berakták vissza, elgyün a tavasz, földet vettek, házat építettek, oszt igen jól ment nekik.

Igen ám, de a szomszéd ezt megsokallta, hogy hát: a kovácsmester egyszerre ilyen gazdag hogy lett? Átment hozzá: hát így szomszéd, úgy szomszéd, amúgy szomszéd – kifaggatták. Elmondott mindent. Nem titkolt. No, a gazdag ember alig várta, hogy hideg legyen. Hőj, vót is olyan hideg: fűjt a szél, esett a hó. Elindult a városba. Gondolta, hogy az öregnek ha odadja az egyik szűrét, még akkor egy marad. Két szűrét vett magára. Megyen, hát ténleg ott vót az öreg a híd alatt.

– Micsinál maga itt, öregapám?

– Jaj – azt mondja –, mán megfagyok – azt mondja –, nem tudok bejutni a városba!

– No, vegye csak föl ezt a szűrét!

Hát úgy is vót, az öreg felvette.

– No, fiam – azt mondja –, itt van ez a pénztárca, neked adom, majd még hasznát veheted. Meg ne felejtse el aztat, ha meghúzó, talpra áll!

Evvel osztán az öreg eltűnt, a gazdag ember elindult a városba. Nem ment ő be se, hát neki nem kellett a gyógyszer. Gyűtt oszt vissza. Hát kérem szépen, nagy sokaság az úton. Hát mi van itt, mi van itt? – ment az uraság a hintóval, az egyik ló levágta magát a födre, és nem bírják felállítani. Azt mondja az úr: aki felállítja, annyi pénzt ad neki, amennyit csak el bír vinni.

– No majd én – azt mondja – felállítom!

Hát nevétték, hogy milyen erős emberek vannak, oszt nem bírják, ő meg elbírja... Odament, a kötőféket megfogja, meghúzza, de bizony a ló nem állott fel. Aha, a farát nem bírja. Odament, megfogta a farkát, jól meghúzta: na, felugrott oszt a kesely! De úgy, hogy a két lába maradt csak a földön; úgy megrúgta a gazdag embert, hogy azt majd a nyavalya törte ki. Mindegy, de felállt.

– No – azt mondja az úr –, gyere, fiam – azt mondja –, szedjed annyi pénzt, amennyi csak kell neked! – azt mondja.

Kinyissa az ember a bugyellárisát, rakja bele, rakja bele az aranypénzt, rakja, rakja, hát má a ládának az alján. Mán alig bírta megemelni az erszényt. „No mán nem kell több!” – azt mondja. Hát ahogy a hídhoz ér, lássa, hogy ott vannak. Hát megint ott vótak ezek az útonállóok.

– No – azt mondja –, itt gyün megint! – azt mondja. – Tavalý is becsapott, meg most is be akar? – azt mondja.

– Hát nekem nincs pénzem! – azt mondja.

– No, ide csak a pénztárcát!

– Odadja neki a pénztárcát, belenéznek: semmi.

– Hőj – azt mondja –, van rajta szűr! – mer az egyik rajta maradt. – Vegyük el tőle!

Lehúzták rőla. Bőven vót. Örült a gazember, hogy nincs meg a pénz. De bizony hátba is hajintották a bugyellárisal; ő felvette, oszt elment. De alig bírt hazamenni: egyszer hogy a ló is megrúgta, másodszor meg oly nehéz vót. Nem bánta ő a szűrét, semmit. Hazament. No, mondja az asszonynak:

– Bezárkózni, becsukni mindent, oszt pakolunk ki!

Nyúl belé, nyúl belé – nem gyűtt abból még egy fillér se. Hát má összevesztek az asszonnyal. Megint belenyúl.

– Hohó – azt mondja –, zörög! Ebbe papír van, bankó!

Hát ténleg a' vót. Csak nem bankó, egy papír. A papírra meg a' vót írva, hogy: „Gazdag ember, ne légy kapzsi, mert a kapzsiságodért kaptad eztet!”

A hét tarajos ördög

58. Vót egy ember. Ez áldott jó ember vót. Csak egy baja vót: hirtelen haragú vót. Akkor mán káromkodott, veszekedett, a felesége meg se állhatott előtte, meg senki se. A legnagyobb káromkodó szava a' vót, hogy: „A hét tarajos ördög vigye el!” Egyik vasárnap reggel még alig virradt, mondja az asszonnak, hogy:

– Ide figyelj, hékám, kimegyek lucernáér a lovaknak. Mára vasárnap van, pihenni kell, és hozok nekik jó szép lucernát, hogy egyenek a lovacsák, hogy pihenjenek.

Felült a szekerbe, kiment a lucernafödre. Veszi a kaszáját, levág egy nagy rendet, kettőt, hármat – a lovaknak vót az első, hogy tegyen. Ették a jó friss lucernát, ő meg megrakta a szekerdereket, hogy mára bőven kitarson. Meg is rakta. Leült a födre, elővette a pipáját, megtömte, elővett egy gyufát, hogy meggyújtsa. De csak egy szál vót. Hát abba az időbe – maga, nem tudom, emlékszik-e rá, én nagyon jól emlékszek, olyan gyufa, így ne, meggyúlt a falon, vason, bármin meggyúlt. No, vízben nem. Hát elrántsa kétszer, háromszor: nem gyűl a gyufa. Mérges vót, megrántotta, püff, a gyufának lerepűl a feje, eltűnt.

– Eh, hogy a hét tarajos ördög vinné el az olyan tökéletes bornyút, mint én vagyok, a földrűl is! – azt mondja.

Csak nézte a gyufát. Nézi-nézi. Hát mit lát, mit nem, a föld kezd omlani felfele. Annyira nézte, hogy a szeme majd kiugrott, Hát egyszer két szarvacska emelkedik kifele. Mán akkor a pipa kiesett a szájából. De mán akkor a zsombik is nagyra vált, és egy fej jelent meg. Fej után a nyak, nyak után a váll, és egy ördög ugrott ki a lyukból. Kénköves büdös szag tört ki a lyukból. Hát ki vót ott, ki nem, mint az ördög! Hét taraja vót, megszámolta János gazda.

– Hittál, itt vagyok! Most mán elviszlek!

Megkapta derékon, phüty, be a lyukba le! Haj, János meg se tudott mozdulni, kiáltani – hát kinek kiáltson má a föld alatt? Azon vette észre magát észre, hogy a pokolba van. A pokolba meg vót egy nagy tó, ott lángolt minden. Meleg vót, tüzes vót. Az ördög nem szólt semmit, letette, egy nagy vaskampóval belebújt a tóba, azon meg vaskoporsók úszkáltak. Kihúzott egy vaskoporsót, lelöki a tetejét, megkapja János gazdát.

– Hét évig ebbe fogol feküdni! – azt mondja.

János gazda meg se tudott mozdulni; rátette a tetejét, oszt belökte a lángoló tóba. Jaj, még az a melegség, ami ott vót! Forgott, nyögött, szakadt a víz róla, és a koporsó mindég úszott. Egy évbe egyszer kiúszott a partra. Jaj, János boldogan: hogy most mán letelt... Haha, hét év vót neki szabva! Az ördög a villával visszalökte, ott vót. Ordítottak – nem csak ő, sokan vótak. Hát igen-igen meggyötrődött. Letelt a hét év. De ő annyit fohászkodott, annyit imádkozott – nem káromkodott. Hát mikor hetedszer – mán akkor behunyta a szemét, nem tudta, hogy mi lesz, gondolta, hogy visszalöki az ördög... nem. Levette a tetejét.

– No, gyere! – azt mondja.

Hóna alá kapta, kivitte a lyukon. Letette, ahonnan elvitte. János gazda csak pislogott, pislogott. Néz-néz-néz, hát még a zsombok ott vótak akkor is, egy kis zsombok. Meglátta a gyufát. Meghúzza: meggyúl. Meggyújtja a pipát. A lovak ott rágták a lucernát. Hm. Gondolkozik. Eh, befogta őket: gyereünk haza! De még akkor is szakadt róla a víz. Hazamegyen. Mondja neki a felesége:

– Te hol voltál eddig, te? – azt mondja.

– Aranyos feleségem, hát még te itt vagy? – azt mondja.

– Hát hol vónak? Nem úgy, mint kend: elmegyen jó kora reggel, oszt mán dél fele van – azt mondja –, mindjárt harangoznak a templomban!

– Én – azt mondja – hét évig vótam oda!

– Hét évig... maga mit beszél itt össze-vissza? – de nem ellenkezett vele.

– Ide figyelj, asszony, míg kifogom a lovakat, meg enni adok, addig készítsd el a ruhámat, mék a templomban!

Az asszony csak nézett. Hát el is ért, mer akkor harangozták az első. Elment a templomba. Hát a pap honnan, honnan nem, pont az ördögökről beszélt. Ez a János gazda úgy megszívlelte a dolgot, hogy olyan ember lett, hogy még olyanra nem is álmodtak. Hát ő eztet végigálmodta. Azért vót abba a nagy melegbe, hogy a Nap má jól rásütött. De úgy megjavult, hogy a felesége nem győzött hálát adni Istennek, hogy milyen jó ember lett a férjéből.

Népmondák

Miért kacskaringós a Tisza?

59. Hát az annyi vót, ahogy mondtam, hogy mán az Úristen mindent elrendezett, egyedül még a Tisza állott egyedül ottan, hogy neki nem vót helye.

– No, ne félj! – azt mondja a Tiszának.

Mondja a Tisza, hogy hát az ő sora mi lesz?

– Ne félj – azt mondja –, majd elintézem!

Aranyos ekéjébe befogott két szamarat, megpattintotta az ostort, oszt indíts. Mondta a Tiszának, hogy gyűjjön utána, a barázdába ugye. Hát a szamarak húzták, az Úristen fogta az ekeszarvat, a Tisza meg ballagott utána. Igen ám, de a szamarak éhesek vótak! Hol jobbra fordultak egy kóróér – mer ugye a szamar mindent megesz, még a tövisket is –, hol jobbra, hol balra, oszt olyan kicsikaringós-kacskaringós lett a Tisza folyása.

Jézus Krisztus és a madarak

60. Az üldözői elől mindig bújt vóna el. Ott vót kint még valahol a vadgalamb, az mindig kiabálta:

– Búvik, búvik a bokorba, bokorba!

A pitypalat – hát valamikor nagyon sok vót, a földön élt – az meg azt kiabálta, hogy:

– Itt szalad, itt szalad!

A pacsirta meg azt énekelte, hogy:

– Nincs itt, nincs itt, ne keresd!

Hát ugye csak elfogták, oszt ugye keresztre is feszítették. Hát Jézus megátkozta a két madarat, hogy csak a földön, bokorba bújjanak, a pacsirtát meg megáldotta, hogy a levegőbe is tudjon énekelni. Mer mindig azt mondták: a pacsirta a levegőbe énekel. Fölszáll, osztán úgy énekel. Gyerekkorunkba mennyi vót!

Szent László

61. Hát örüla mondjuk hallottam annyit – Torda, hol van az? Tordai-hasadék?

[Erdélyben.]

Hogy az akkor nyílt meg.

Akkor megin van Lászlóról: üldözte a seregét az ellenség. Kiabált, hogy:

– Szórja ki mindenki a pénzt a zsebéből!

Kiszórták. Az ellenség le a lórúl, oszt szedte fel. László szétnéz, lássa: egy sincs lovon. Megfordultak, oszt leverték őket.

A tatárok Aggteleken

62. Hát itten én nem sokat tudok a tatárokról, mindössze annyit, hogy Aggteleken a környék oda menekült be a barlangba. Aggteleken két bejáratja is van. És nem bírtak a néppel, mert oda nem tudtak bemenni. Hát be tudtak vóna, de leszúrták az ajtóból – nem az ajtóból, a bejáratból.

Ki akarták füstölni őket. De hát füstölhetett, nem bírták. Kezdték éhezteni. Oszt egy asszonnak jutott eszébe: süített egy hatalmas nagy kenyeret, és rászúrta a lándzsára, kigyugta. Hogy van ennivalójok. A tatárok oszt elszégyelltek magukat, elmentek. Oszt má nem vót ennivaló...

Hunyadi János halála

63. Például úgye ott vót Hunyadi János, a törökverő, aki a nándorfehérvári diadalt, csatát megnyert. Megnyerte a csatát, harmadnapra meghalt mind tifuszba. Ilyen járvány, tifusz ütött ki az országba. És hallottam egy másik ellenkezőjét: nem abba halt meg, tifuszba, hanem a rengeteg sebbe. Mer egy rettentő erős ember vót, és ő járt elől. Mer le is győzték a csatát, elvérzett harmadnapra. De ez Zsigmond király idejibe vót-e, el vót vót titkolva. Mivel hogy ők győztek, hát nem lehetett tudni azt, hogy meghalt a hadvezér – mer ő vót a hadvezér. Hát oszt az lett, hogy tifuszba halt meg. Hogy oszt mi igaz, mi nem?

Az első világháború előjele

64. Lehetett hallani, hogy na, mikor – itt is hallottam tőlök [a falubeli öregektől], hogy mikor így az első világháború kitört, úgye Ferenc Ferdinándot agyonlőtték, a nap vörösen szállt át, hogy teljesen oly piros vót – itt a Szár-hegy fele szokott szállni, arrafele. Én nem emlékszek rá, de így beszélgették.

Martonyi eredete

65. Hát kérem szépen, ennek annyit hallottam az elejéről, hogy eztet [a területet] valamelyik király, tán még az Árpád-korban, Márton vitéznek ajándékozta. És így vót Mártonka, majd oszt később úgy lett Martonyi. Régi eredetű mán ez, ez a

falucska, ahogy az öregektől is hallottam. Hát mán amit említettem is, hogy még 1700-ba Ésik nevű itt született. Papír vót rúla, de sajnos tűz martalékvá lett.

A martonyi őrbegy

66. Ottan az olyan hely, hát most mán nem, mert be van nőve gazzal meg fákkal, hogy a faluba, nem a faluba, le egészen az elágazásig le lehetett látni. Oszt azt mondták, hogy mán ha gyűtt valami török csapat vagy mit tudom én mi, ne, már a marhát hajtották ki a lüttőnek, oszt ott föl a Kecskésnek. Innen adták a jelet le.

[Hogy hívják azt a részt?]

Hát a Veres-hegy. A Veres-hegy vót ez.

A Korsólyukak

67. Például itt van a Veres-hegy. Ott van nekem a szőlő, annak híják, Veres-hegynek. Mer annak idején tán azt mondták, hogy azt is a barátok dolgozták, oszt oda hordták fel a szénát.

No, mindegy. Azok meg Korsólyukak vótak. Nem tudom, tetszett-e arról hallani? Még az én gyerekkoromba tudtam vagy hatot, de mán nincs meg egy se, mert betakargatták, behúzták. Az meg olyan vót: a földnek a tetején egy ekkora lyuk, egy ember belefért. Lefeje meg akár a korsó, ment széjjel. Osztan hát ottan olyan száraz az anyag, hogy nincsen nedvesség. Oda gyugdosták el a terményt. A tetejére meg rátettek egy követ, mehetett mellette, nem tudta, hogy mi van.

A szendrői vár

68. Még a szendreiektől hallottam, hogy még ott van egy vasajtó is, le van lakoltva. Mer így hallottam – hát ezt szendrőiektől ott a bányába –, valahogy így beszéltek, hogy vót a vár lent is, meg fent a hegyen. De oszt akkor lent építették a várat. Hogy két helyen is, de nem egyszerre. Hogy ottan még a föld alatt teli van ilyen katakombákkal.

A martonyi veres barátok

69. Hát azok a klastromba laktak. Vót arról egy keves. Hát azt mondták mán az utólagosan, ne, hogy asszonnak hegyre menni, erdőszélébe nem vót tanácsos. Elkapták, bevitték, és dógóztak ott...

Állítólag – nem tudom, mán ki fogok menni, tavaly nem vótam, mert csinálík ezt a természetvédelem – hogy valami hercegnek a feleségit vagy a lányát is megfogták, oszt ott tartották. Mer itt kocsikázott itt valahol Szalonna felé. Bevitték, és avval is az ment. Az [a király] osztan szétverette a kolostort, és lefejezték őket.

Hát ez is szét vót löve, mer ott vót, ahogy ágyúzhatták abba az időbe, hátul a tűzfal kilyukadva. Egy lyuk vót löve rajta. Meg meg lehetett látni azér, hogy nem amolyan omladozott. Hogy akkor osztan lerombolták a kolostort.

Egy ember nekem azt mondta, háború után ott égették a meszet. Ki is vót ásva ottan a gödör, tudom, hogy hol vót, hogy ott vót: tán öt emberkoponyát is leltek.

A kolostor harangja

70. [És a kolostornak a harangjait nem emlegették?]

De igen, emlegették azt is. Hát osztan, hogy osztan az igaz vóna-e, nem-e, mer ott van egy kút: hogy abba van a harang. No jó, gondolom, nem olyan harangok vótak, hogy harminc mázsa vagy... kis csengettyű-szerű lehetett. Lehet.

A Sárkánytörés

71. Ott van a klastromnál. A Szár-hegy, ahol mink vótunk, a Szárhegy-lyukat ahogy néztük, attúl lejjebb. Ha gyalog mennénk oda, akkor a Szamárnymnak vennénk. Következik a Szárhegy-lyuk, onnan oszt vissza, be az ódalon. Marha part van ottan, oszt az a Sárkánytörés.

Hallottam olyan legendát is, hogy ezek a papok vagy barátok, vagy mik vótak, csináltak ilyen sárkányt, hogy avval rémesztették a népet. Mert kőszikla az ottan. Valami fasárkán vagy mit tudom én, mi. Oszt akkor raktak tüzet, hajtották, oszt fújta ki a száján. Oszt a népet elrémesztették. Hát oszt valami vitéz megnézte, osztán... Hogy oszt igaz vót-e, nem-e, azér Sárkánytörés, így mondják

A kolostor alagútjai

72. Megyen az [alagút] be Rákónak, Dobódélre, az van ott közelebb... Hát úgy beszéltek, hogy a lyukba [Szarhegy-lyuk] beengedtek egy kacsát. Idelent most az a törpe vízmű, itt nálunk ki, ott jött ki, de ki tudja, milyen hosszú időn. De mán tajú nem vót. De ezt megint nem hiszem el.

A másik meg, hogy állítólag várat akartak oda építeni. Oszt a vizet akarták először megfürni. Mer úgy olyan helyre, ott a környéken nincs víz. Oszt vizet nem tudtak fogni, így vár se épült oda.

A Feneketlen-tó

73. Még gyerek vótam, kijártunk a Nagy-Rednekbe – vaskőbánya vót ott. Hát még ez háború előtt. Vót ott egy zöd tó. Zöd vót a vize, mélységit senki nem tudta. Feneketlen-tónak hítták.

A martonyi Szamárnym

74. Lapos-tetőnek hívják ezt a hegyrészt, ahol ez a Szamárnym van. Hát azt mondják, hogy Jézus Krisztus ment a számmal, oszt elsüllyedt alatta. Hogy Jézus Krisztus erre jött vóna, oszt a száma lesüllyedt.. Megvan, hogy a lába lesüllyedt. És akkor a hasa tartotta fel a kőzetet; itt van. Hát itt van mind a négy lába ennek, botjának a helye, meg ugye meg lehet nézni, kérem, nem csalás, nem ámtítás.

A rakacaszendi Mária-jelenés

75. Így mondják, hogy a Kígyószögben nagy fényesség jelent meg. Hogy Szűz Mária ott megjelent. És hogy tán látták is többen, mikor megjelent. Ottvaló asszonyok beszéltek ezeket.

A kincs kígyú

76. Hallott már maga olyanról, hogy a kincs kígyú, ég? Én már láttam. Erről nem akarok beszélni. És tudom most is, hogy hol. Hát már most mindég nézem azt a helyet. Hát majdnem hatvan esztendeje ennek. És akkor hallom a mende-mondákat – de megegyezik. Megegyezik. De erről... ne is haragudjon meg, elviszem ezt a titkot örökre.

A barkai juhász

77. Hát kérem szépen, Barka az is hát fent van, itt nagy hegyek. Egy juhász őrizte a juhnyáját ottan. És hát a juhászoknak ez a fekete pulikutyájok vót ugye. A kutya minden nap eltűnt, és fehérén gyűtt elő. De ez leverődött róla. Hát oszt megállapította a juhász, hogy lisztes a kutya. Hát oszt ez ment több ideig. Hát lássa, hogy a kutya egy helyen egy kő alatt eltűnik. Megjegyezte a juhász a helyet, és másnap vitt ki csákánt, és kibontotta, ahol a kutya eltűnt. Hát bizony egy lyukra tanált, majd beljebb oszt bővebb vót. Hát kérem szépen, rengeteg kincs vót abba. Ez meg szelelőnek vót kihagyva. Vót olyan hely benne, hogy így bevilágított oly félhomály tán. Hát itt is vannak olyanok [barlangok], hogy bevilágít a Nap.

A juhász oszt elment a királyhoz, hogy hét juhakolyt hagyjon neki építeni: annyi kincset lelt. A király – nem tudom, hanyadik király vót-e, meg is engedte neki. De ő állítólag nem hét juhakolyt, hanem hét várat épített itt ezen a környéken. Hát nem egy helyen, hát ugye nagy távol – annyi kincs vót. És ő magának, ahogy a juhok őrizte Barkán, a barkai hegyeken – meg tán mai napig is megvan, kőből van kifaragva a juhász, ahogy a botjára [támaszkodik], a kutyája előtte ül, meg a juhok ott körülötte. Hát ez ily népmonda. Ezt nem olvastam, anyámtól hallottam, ő meg megint.

A veres barátok kincse

78. Hát hallottam olyat is, hogy kincset is leltek ottan. Amit mondtam is, akit mondtak, a kolostornál vót, nem erdész, hát még kerülőnek hívták. Hát szegény ember, és egy jó házat épített. És három lánya, meg férfi, meg felesége meghaltak. Oszt így beszéltek, hogy az ördögök vitték el. Petránszki-félét. Meg a ház, még a falak is kidültek. De ez a család teljesen kipusztult belüle. Hát abba az időbe egy kerülő honnan épített házat? Hát arra mondták, hogy ő lelte a kincset ottan, a klostornál.

A vak koldus

79. Sőt hallottam egy olyant is, hogy... Az öreg Besze sorolta ezt nekem. Oda Bakoson rendeztük a szőlőt – hát ugye már öregember vót, én meg oly tizenpár éves.

Gyűttek a vásárról, Szendrőből, oszt egy vak ember ott ült a tövébe, ja vár tövébe. Kérdezték, adtak neki, oszt kérdezték, hogy hova való. Hát azt mondták, hogy Martonyiba. Azt mondja az a vak emberke, hogy hát:

– Bár Martonyinak soha még a hírét se hallottam vóna!

Hát oszt kérdezik tőle, hogy:

– Miér?

Azt mondja: itt vót betyár. Oszt vótak tizenketten – hát grófság vót valamikor Szendrőbe –, oszt kirabolták így a templomot, meg satöbbi. De mán a pandúrok – még akkor nem a csendőrök vótak – igen üldözték őket. Oszt a Szár-hegyen ásták el, ami vót nekik érték, kincs, satöbbi. Mikor elásták, kérdezte a vezérek, hogy:

– Na, ki tudná ezt meglesni? – ha szétugrasszák őket.

Oszt a vak ember azt mondta, hogy ő meg – mer ő is a bandába vót.

– Még behunyott szemmel is idetanalok!

Oszt kiszúrták a szemét. A többieket mind elfogdosták, ő meg megmaradt. De ő se nem tudná.

Emlékszem, mikor Laci bácsival ott vótunk – mert megmondta az öreg, hogy hova ásták el. Hát az igaz, hogy hársfa ott van sok. De azt nem tudta ő se megmondani, hogy az évek melyik szakába, szakaszába a nap első sugarát oda veti. És ott van hársfa, annak a tövébe van. De sok hársfa van.

Bakos Kálmán, a martonyi betyár

80. Itt vót még egy betyárbanda is. Egy betyárbanda. Még nem is oly régen vót, még a '900-as évek elején. Öten vótak állítólag, osztán a vezérjek a tanyába tanyázott. Hát ott vót a horgyhájja. Hát egyen kívül ismertem mindet, meg a vezéren kívül nem ismertem. Mer oszt mikor bajba lettek, kiszökdöstek Amerikába. Akkor még mentek ki innen, innen is sokan vótak.

Két csendőr kijött, mert Szendrőbe vót az őrsök Oszt mentek, hogy elfogják a vezért a tanyába. Mer Bograkút az igazi neve, Martonyi fele. Az otthon vót. De személyesen nem ismerték. Mondja neki a csendőr, a vezérnek, hogy:

– Bakos Kálmánt nem ismeri? – mer a vót neve.

– Hogyne ismerném! – azt mondja.

– Hol van?

Hát azt mondja:

– Most nincs itthon, elment.

– Hát mikor gyün az vissza körülbelül?

– Én tudom pontosan, hogy délután itthon lesz.

Hát még délelőtt vót az idő, azt mondja:

– Megvárjuk! – a csendőrök.

Hát az egyik befeküdt a hívesbe, a másik meg elment – vót ott egy nagy hosszú cselédház. A csendőr elaludt, amelyik a hívesbe feküdt, emez meg hát távol vót, hát oly négy-öt száz méterre.

Na, elég a' hozzá, hogy Kálmán meg azt figyelte, hogy mikor alszik el a csendőr. Felvette a puskát, a töltényt, oszt indíts. Há ment ki a Láncfeneknek a tanya, hát annak híják, a Láncfenek. Apám ott vót a földön – ott vót nekünk öt hold föld egybe, Ott dógoztak, azt mondja. Hát azt mondja, egyszer a csendőr fölér: nincsen puskája! Bele a sípba, fúj, gyün a másik. Hát mán Kálmánt meg mán látták, hogy megyen ki Barakon felé, nevezik azt a dűlőt, a Szuvadár felé. Püff, utána! Kálmán visszalött. Lövöldöztek. Kiabál a csendőr, hogy fogják el. Jó, azt mondja apám, ki mert volna Kálmánnak szólni! Elvitte a csendőrök puskáját. Sose lett meg.

De oszt, mondom, őtet, így mondogatták, így szétugrasztották a bandát. Mer egy elárulta őket. Az meg is halt.

A redneki sárkánykígyó

81. Anyámtól hallottam, hogy fent itt a Nagy-Rednekbe vótak itt betyárok. Hát a Szuhadalba, itt már nincs erdő most, csak gaz. Olyan fák vótak, hogy hárman, nem tudom, átértük vóna-e. Abba vótak olyan odúk, két-három ember elfért benne. Hát kimentünk, nekünk is vót ott föld, nem is oly sok, de nem is keves. Gyütt az eső? Hadd essen! Bele, hárman-négyen beálltunk egy odúba, vagy ketten, oszt a másik kettő alája. Osztán ezt csak úgy mondta: betyárok itt a Rednekbe laktak – nagy erdőség ez itten. Hát vótak még rég ilyenek. Osztán egy nagy kígyó mindég egy tuskón feküdt, de a juh ott vót mellette. A tölgyfatuskó már le vót ki tudja, mikor vágva. Hát a vezér mindég mondja:

– No, ki üti agyon? – mert féltek tőle.

Az csak nézett-nézett-nézett, oszt nem járt hiába. Azt mondja a vezér:

– No – nem puskával, csak fokossal meg fejszével vótak, mert előltöltős csövik vót – na, ki megy neki?

Hát nem mert senki. Ez megharagudott, felkapta a fejszét, odament a kígyóhoz. Puff! A kígyó egyet hajintott, nyakára csapott, már be is húzta őtet. Ordított az, minden. Akkortól a nagy erdőbe se kígyó nem vót, se ember nem vót, se ilyen lopás. A banda osztán szétszaladt.

A kísértetkisasszony

82. Vót itt egy öregember, attól hallottam ilyeneket. Egy csöpp ember vót, kis görbe ember. Fényes nappal, hát vótunk oly tizenöt-tizenhat évesek, elgyütt a fiához, már én az unokájával inaskodtam. Annyi hogyhíjakot beszélt így össze, hogy nappal, fényes nappal nem mertünk kimenni a házból. Hát az oszt mondott ilyeneket. Hogy a kísértetkisasszonnyal sétált. Csak nem tudta, hogy kísértet.

Megismerkedett vele. Azt mondja, hogy: sétáltam, sétáltam vele, hát azt mondja, addig mentünk, csókoltam, öleltem, már nem is láttam, azt mondja. Azt vettem észre, hogy a temetőnél kötünk ki. „No, az anyád jó reggelit, azt mondja, itt jó helyen vagyunk!” Földhő vágtam, hogy megtojózom, azt mondja. Hát az anyja jó reggelit, azt mondja, a sír két felé nyílt, ahogy földhő vágom, a ján beesett, megfogott, azt mondja, de hadtam magamról nyúzni az ujjast, de nem mentem utána...

De hát az Úristen tudná út elbeszélni! Ő olyan komolyan elmondta, hogy azt senki nem tudta mondani, hogy az nem igaz vót.

Az óriás léptei

83. Ezt valamikor, hogy mondjam mán, gyerek vótam, nem tudom, hány éves. Kassa Nagymagyarország lett megint, no. Ez visszaesett ide Magyarországra. Osztán Tornán vótunk a vásáron. Hát apám lóval ment. Ment keresztül Becskeháznak, satöbbi. Nem vót az messzi. Nem tótésen. Oszt anyám mondta, hogy – hát az Esztramos most má nem nagy hegy, de rettentő nagy hegy vót, fel Szentandrásnak van az –, oszt mondta, hogy az óriás, az egyik lába itt vót, a másik meg egy más hegyen. Ő mutatta. Most emlékszek rája, hogy úgy anyámtól hallottam. Ő mondta a szekeren, mert apám vezetett, hajtotta a lovakat, meg mentünk.

A nora

84. Nora. Hát az meg egy láthatatlan lény vót. Hogy: a nora fogjon meg vagy csipjen meg! Hallottam itt olyan asszont, hogy őt úgy lefogta, hogy mozdulni se tudott meg satöbbi, oszt oly betegen ébredt, hogy rettentően. Ezt is hallottam, ezt a norafélet.

A tejelvivő boszorkány

85. Itt előttem is lakott egy, a Felszegbe is vót olyan. Kettőt tudok mondani. Bizony. Hát még ezt nagyapámtól is hallottam. Ha ment be a vénasszony, csak egy marék szalmát ivett. És mindég akkor jelent meg, mikor a tehen megbornyazott. És annak a tehennek sose vót haszna. Hát osztán hogy igaz vót-e, én nem tudom.

A boszorkány macska alakban

86. Ez más dolog, amit most mondok. Nekem ott vót a nagyapám. Azt mondja, hogy oszt igaz vót-e, nem-e, én ezt nem állítom, mer még tán meg se vótam. Gyütt be a kerten, osztán így Luccakor egy fekete macska ugrott előtte, rákiáltott, azt mondja, nekiugrott. Majd meghalt, oly beteg lett, de ki tudja, meddig. Vótak ilyenek, vótak.

A lucaszék

87. Meg akkor úgy beszélték ezt a lucaszéket, tetszett hallani róla. Hát azt csinálni kellett Luccától karácsony viliáig. Oszt mindég csak egy fával benne. Oszt akkor el kellett a templomba menni, leülni, krétával körülrajzolni, beléállni. Oszt akkor ha boszorkány gyütt, azt megismerte az illető. Na de most má: haza is köll onnan menni! A boszorkányok oszt akit elkaptak – így beszéltek, hát beszéltek úgy, hogy féltünk –, mákot kellett vinni, de igen sokat. Oszt a mákot szétszórni: míg a boszorkányok a mákot össze nem szedték, addig nem vót hatalmuk bántani. Addig meg tudott szökni. Na én nem csináltam sose meg!

A boszorkány halála

88. Még olyat is hallottam, hogy aki ilyen vót, az nagyon keservesen tudott meghalni, annyit kínlódott. És meg se tudott addig halni, amíg át nem adta a boszorkányságot. Hallottam ilyent is.

A garbancás diák

89. Garbancás diák. Hát azt ilyen rossz lélekre mondták, hogy gyütt nagy zivatár, oszt akkor az vezeti a zivatart. Oszt vótak záporok, olyanok, hogy a réteken a nudas szénákat vitték, ahogy össze vótak rakva.

Gyerekek vótunk, a temetőn vót a harangláb – akkor nem vót még amoda levíve –, már nekünk meg vót engedve, hogy ha észrevegyük a borút, szaladjunk harangozni elibe. És igaz vót! Ha korán, még a határon alig gyütt be, vagy még be se gyütt, elverte a zivatart.

Tudós bányász

90. Annyit hallottam, hogy – Ormoson dógoztam a bányába –, vót egy izsói ember: a füstöt odavezette, ha ő elment, ahova akarta. Pedig ott a légjárat megvót. Ő meg odavezette. Ha elment, előtte, olyan füst lett, hogy oda menni nem lehetett, de úgy rakták a csillét, mert ő meg kint ült.

Ment az aknász, ha vele nem úgy beszélt, mint ahogy ő elvárta, az aknász nem tudott kimenni a bányából. Abbúl a vájatból. Mindenfele ment, de nem tudott kitanálni, egy aknász.

A halott bosszúja

91. Mulattak a legények. És hát abba az időbe még surc vót a legényeknek. Osztán fogadtak, hogy ki hoz el a temetőről egy keresztet. Osztán ahogy kihúzták, oszt szúrta vóna vissza, a surcát leszúrta. Úgy megijedt, hogy meghalt. Azt hitte, hogy húzzák le a sírba. A halott. Mink is fogadtunk egyszer. Lumpival. Mán Dezső. Rég meghalt. Ki se mert menni az ajtón! Nem hogy a temetőre...

Anekdóták, adomák

Mária Terézia és a katona

92. Ő az 1700-as évekbe vót, úgy emlékszek rá vagy úgy gondolom. Hát csak ilyen... Ő vót az uralkodó, ugye a királynő vót ő. Vót is egy vicc róla. Vasárnap délután a lányok kiálltak a korzóra, hajolgattak ott. Megy egy jó baka, vót akkora tenyere, mint a szénlapát. Hogy meg van hajolva, odahajint a farára Mária Teréziának. Feligenyesedett. Juj, a katona mikor meglássa, hogy ki az:

– Jaj, felség – azt mondja; akkor ismerte meg –, ha olyan kemény a szíve, mint a fara, én el vagyok veszve! – azt mondja.

– Tudja mit, katona: ha olyan kemény a farka, mint a marka, számomra meg van tartva!

Ferenc Jóska és a cigány

93. Azt mondja: Ferenc József mustrát tart így a katonák közt. Azt mondja a cigánnak:

– Te ki vagy? Mi vót a foglalkozásod civilbe?

– Gyepmester – azt mondja.

– Hm. Az is valami.

– Hát te, koma – azt mondja –, te ki vagy? – mondja a cigán Ferenc Jóskának.

– Én vagyok Ferenc Jóska, Magyarország uralkodója!

– Hm. Az is valami.

Lehetne rosszabb is...

94. Megyen egyszer a koma az erdőnek, beszédet hall. Néz, néz, hát kit lát, kit nem, mint a komáját. De egy ördög viszi a vállán.

– Hova, koma, hova? – azt mondja neki.

– Hát visz az ördög a pokolba! – azt mondja.

– No, koma, akkor – azt mondja –, neked is keserves a sorsod!

– Hm-hm, még lehetne ettől keservesebb is – azt mondja.

No-no, a koma elcsudálkozik rajta: hát még má az ördög a pokolba viszi, osztán...

– Hát mondd meg, hogy hogy?

– Hogy? Hát ha ő ült vóna fel az én nyakamba, oszt én vinném őtet a pokolba, nekem kéne odavinni, akkor még nem rosszabb vóna?

A huszárkapitány meg a kovács

95. Kiáll a kovácsmester a kapuba. A műhelyajtóba. A leghíresebb kovács ő vót. Gyün egy huszárkapitány a lovával.

– Hallod-e, mester, patkold meg nekem a lovat, mert sántit, leesett az egy lábárúl!

– Jól van kérem – azt mondja.

Megcsinálja a patkót. De azt mondja neki a huszárkapitány:

– Nekem jó patkót csinálj!

– Ne féljen, kapitány úr, olyan még nem vót a maga lován!

– Hát mér nem? – azt mondja a kapitány.

Kezébe veszi, megfogja, kettészakítja a lópatkót.

– Jobbat csináljon – azt mondja –, ez nem patkó!

A kovácsmester megcsinálta a jobbikat.

– No – azt mondja –, ez mán patkó!

– Mutassal – azt mondja a kapitány.

Egy kézzel megfogja, összehajtsa.

– Hát – azt mondja – nekem patkót adjon!

Megcsinálja a harmadikat.

– Tessék, itt van.

Fogja a kovács, ráveri a lábára, a ló lábára a patkót. Be van a vasalás, azt mondja a kapitány:

– No, mester úr, mit fizetek?

– Egy arany.

A kapitány zsebbe nyúl, kivesz egy aranypénzt.

– Tessék.

Megfogja a kovácsmester az aranyat, mint a tésztát, összehajtsa. Azt mondja:

– Jobbat tessék adni, mer ez nem jó! – oszt elhajintsa.

A kapitány egy nagyot néz. Kiveszi a másikat:

– Tessék – azt mondja.

Megint ugyanúgy csinál, csak így a két ujjával a kovácsmester az aranypénzt összehajtsa, elhajintsa.

– Hát – azt mondja – nem akar fizetni – azt mondja –, kapitány úr?

– Ejnye – azt mondja –, még ezt nem mondta nekem senki!

Kiveszi a harmadikat. Azt mondja a kovácsmester:

– Tudja mit, kapitány úr, ha jobb nincs, ez is jó!

A pap, aki vizet még nem ivott

96. Azt mondja ja a pap a többieknek:

– No, emberek – azt mondja –, híveim, fogadjunk – azt mondja –, hogy bekötitek a szememet, olyan bort raktok élémbe, amilyent akartok. Mindegyiket megmondom, hogy milyen szőlőből van, és milyen bor!

De komoly összegbe fogadtak. Hát odadják neki a sok italt, ezt is, azt is, amazt is, a pap mind megmondta, hogy milyen. Megkóstolgatta, megnyelegezte, mondta. Há más megkóstoltak vagy harmincfélét, ha nem negyvenet. Azt mondja ja, akivel fogadott:

– Mán vége van, elvesztem! – azt mondja.

Mán nem, nem, nem tudott mit hozni elibe. Enged egy pohár vizet, oszt elibe teszi.

– No – azt mondja –, tisztelendő úr – azt mondja –, tessék, ezt is kóstolja, hogy milyen!

Megkóstolja a pap, csettentget, megint kóstolja, csettintget a nyelvével. Szagolja.

– Hát még ezt nem tudom – azt mondja –, ilyet még nem ittam!

Az atomkoton

97. Megy egy fiatalember a feleségével. Hát ki van téve a kirakatba, hogy atomkoton kapható.

– Hm – azt mondja az asszony –, még ilyenrel nem csináltuk!

– Hát – azt mondja az ember – evvel meg kéne próbálni!

– Hát – azt mondja – ide figyelj – azt mondja –, eridj el a kuplerájba!

Hát az ember elment. Megmondta az asszony, hogy ott fogja várni. Eltel egy nap, eltel két nap, eltel a harmadik nap, az ember, oszt így ni [két kezét összefogva az ágyéka előtt].

– Há mi van veled?

– Ne is kérdezd, mi vóna! Kurvák a temetőbe, kupleráj a levegőbe, faszom meg a zsebkendőbe. Felrobbant az atomkoton!

A kiskutya meg a szája

98. Ül a cigányasszony a gödörparton. Olyan öt-hat éves fiacskája meg szemben vele. De az inas hasalt. Hát meglátta a berendezést. Azt mondja neki:

– Anya, hát mi az a lábad közt – azt mondja –, az a fekete?

– Ó fiam, mi vóna – azt mondja –, kiskutya.

– Na-na – azt mondja az inas –, engem ne csapj bel! Mer a kutyának így van a szája [mutatja: vízszintesen], ennek meg így van a szája [mutatja: függőlegesen].

A cigány esete a Nappal

99. A cigánynak igen sok gyereke vót. De igen nagy tél vót. Hát kérem szépen, fája nem vót. A' jött ki a dologból, hogy a legkisebb megfagyott. Meghalt. Siratta az egész banda. Eltemették. Hát oszt vótak ahogy vótak. Ahogy tavaszodik az idő, igen jó idő vót. A sok rajkó mind kiült a ház elibe, oszt sütkeztek. Ott örülnek, hogy milyen jó idő van. Egy ránéz a Napra:

– Süthetsz mán, bazd ki – azt mondja –, megcsináltad a csínt! A kisdede megfagyott, most mán süthetsz!

A rendőr és a pap

100. Megy a pap a kerékpárral a városban. A rendőr ahogy irányította a forgalmat, a pap behajt a tilosba.

– Hohó, álljon csak meg, tisztelendő bácsi! Há már – azt mondja – maga behajtott a tilosba!

– Há milyen tilosba?

– Ide nem szabad vón begyünni, mer maga megsérült vóna. Na – aszongya –, fizessen csak száz pengőt!

Hát azt mondja:

– Én nem fizetek semmit, mer az őrangyalom itt van a hátam megett, megvéd engem.

– Micsoda? Kettőt fizet, ha ketten vannak!

Mi a különbség a számár és a rendőr között?

101. Megyen két paraszt az országúton. Ez még így a Rákosi-időkre vót, elég szigorúak vótak a rendőrök akkor. Igen beszélgettek. Két parasztbácsika ment egyik faluból a másikba. Mintha mennénk Szalonnára. Nem vót akkor busz, gyalog jártak. A két rendőr ment utánuk. Azt mondja az egyik a másiknak:

– Te, ezek kulákok – azt mondja –, hallgassuk csak ki, hogy mit beszélnek!

Hát mennek olyan csendesén, hogy nem vették a paraszt bácsik észre. Hát ahogy mennek, mindig csak haladtak, ott a tőtes sáncba egy számár legel. Azt mondja az egyik paraszt bácsi; mer a rendőrök pont a hátuk megett vótak.

– He, no koma – azt mondja –, mondd meg nekem aztat, hogy mi különbség van a számár meg a rendőrök között?

A rendőr kiveszi a gumibotját:

– No, mi? – azt mondja; már föl is emeli, hogy lecsap.

A paraszt bácsi hátranéz, lássa, hogy mán kap egyet.

– Hát semmi – azt mondja.

Hol lakik a hal?

102. Ezt édesapám mesélte. Jártak ki a hegyre. Sok szilvás vót ott nekünk, meg a szőlő, minden, má az öregeknek. Há rengeteg gyík vót akkor. Most mán évek telnek, hogy esetleg a zödet. De sárgát nem látni. Az veszélyes vót, az nekiment az embernek! Hát osztán mentek ki a hegyre nagyapámékkal. Apám mindig kérdezte, hogy:

– Mi az?

A gyíkra. Ott szaladoztak a bokorba, mer azok is a meleget igen szerették. Apámnak azt mondja az apja, hogy:

– Halak. Itt laknak a halak – azt mondja.

Na, jól van, ez megvót. Ő bevette, az apám, hogy azok halak. Első osztályos vót. A templomba vót akkor az év végi vizsga, nem az iskolába. Nagy ünnepség vót egy év végi vizsga. Még akkor hat osztály vót. Kérdezi osztán a tanító az első osztályosoktól, hogy:

– No, ki tudná megmondani, hogy a hal hol lakik?

Apám mindjárt azt mondja, jelentkezik:

– A hegyen a bokorba!

Erre, azt mondja, az egész templomba ott mindenki csak nevetett. Emlgette sokat.

Jegyzetek

1. A KÉT TESTVÉR. A faluban hallotta fiatalkorában. – Típusképlete: AaTh 567 (A csodamadár. *The Magic Bird-heart*) + AaTh 303 (A két testvér. *The Twins or Blood-Brothers*) + AaTh 300 (Sárkányölő vitéz. *The Dragon-Slayer*) + AaTh 303 (A két testvér. *The Twins or Blood-Brothers*). Béres János is feljegyezte Ésikől (2002). Az AaTh 300 része a szövegben az MNK *302 (A borban elrejtett erő. *The Power is Hidden in a Cup of Wine*) típusvariáns is. További felföldi előfordulások: Arany-madár-történet egészíti ki a Két testvér és a Sárkányölő mese kombinációját: Kishartyán (MNK 2. 80.); AaTh 567: Kistárkány, Kishartyán (MNK 2. 351.); AaTh 300 + AaTh 303: Nyitra, Kishartyán, Miskolc, Uppony (MNK 2. 44–45., 78.); AaTh 303: Laca (MNK 2. 78.). Köszönet Benedek Katalinnak a mesék rendszerezéséhez fűzött szakmai észrevételeiért. Az itt olvasható szövegek túlnyomó részét 2003. márciusában gyűjtöttük. Az jegyzetekben mindössze ez ettől eltérő időpontokat jelöltük.

2. AZ ÉGIG ÉRŐ FA. [Ez is Martonyiban hallott mese?] Hát itt, itt, ezek az öregek. – Típusképlete: AaTh 317 (Az égig érő fa. *The Stretching Tree*) + MNK *302 (A borban elrejtett erő. *The Power is Hidden in a Cup of Wine*).

3. A NÉGY TESTVÉR. Gyerekkori olvasmányélmény nyomán. – Típuszáma: AaTh 653 (A négy ügyes testvér. *The Four Skillful Brothers*). Felföldi párhuzama: Nagytoronya (MNK 2. 379.). A típuskapcsolatokhoz lásd még: AaTh 654 (A három kiváló testvér), AaTh 1525H/1. (A tolvaj kilopja a tojást a madárfészekből).

4. ARANYHAJÚ VIOLA. Gyerekkori olvasmányélmény nyomán. – Típusképlete: AaTh 313A (Rózsa és Ibolya. *The Girls as Helper of the Hero on his Flight*) eleje + AaTh 402 (A macskamenyasszony. *The Mouse – Cat, Frog, etc. – as Bride*) egy távoli variánsa + AaTh 554 (Hálás állatok. *The Grateful Animals*) + AaTh 736A (Polükrátész gyűrűje. *The Ring of Polykrates*) + AaTh 551 (Az élet vize. *The Sons on a Quest for a Wonderful Remedy for their Father*). 2002 májusában Béres János is feljegyezte e történetet adatközlőnkől. Felföldi analógiák: AaTh 313A: Laca (MNK 2. 103.); AaTh 402: Semjén (MNK 2. 194.); AaTh 554: Parád, Besenyőtelek, Nyitra (MNK 2. 328–329.).

5. MIRKÓ KIRÁLYFI. Adatközlőnk – emlékezete szerint – még gyerekkorában Martonyiban hallotta ezt a mesét. – Típusképlete: MNK 463** (A síró-nevető szemű király. *The King with Weeping and Laughing Eyes*) + AaTh 463A* (Mirkó királyfi. *Quest for Father's Friend*). Motívumegyezés szintjén itt említendő még: AaTh 300A (Párviadal a hídon. *The Fight on the Bridge*) narratív típus rész-, ezüst- és aranyhíd motívuma. Egyéb észak-magyarországi előfordulása: MNK 463**: Sára (MNK 2. 238.).